

S O K F É L E .

94. Szám. Béts. November 22-dikén. (42) 1833

Emlékeztető Jegyzetek.

N o v e m b e r .

20 Nov. — 1809. A' Frantziák végképpen elhagyják Bétset. — 1815. A' Szövetséges Fejedelmek elismérik Helvetia függetlenségét 's mindenkori Neutralitását. — 1830. Grey Minister lesz. — 1831. Lyonban zenebona. — 1815. Második béke Parishan.

21 Nov. — 1795. Az Austriaiak béveszik Mannheimot. — 1800. Az alkató mesterségek Academiaja létesül Bétsben. — 1815. Párisban megszabadúl felesége segedelme által a' halálra ítelt Lavalette főigazgatója a' postáknak. — 1827. Nagy földrengés Bogotában.

22 Nov. — 1712. Az Austriaiak győzedelmeskednek Starhemberg vezérlese alatt a' frantzia - spanyol hadakon Cordova előtt. — 1457 † Ladislaus Posthumus.

K ö n y v e s m e r t e t é s .

1. Die Magyaren-Sprache in ihren Grundzügen beleuchtet, von P. Wien, bey Ant. Strausz sel. Wittwe 1833, in 8. 223 Seite.
2. A' magyar nyelvnek fényre botsátott ágozati; németül irt munkáját magyarázván P. Bétsben, Strausz özvegye betőivel, 1833, 8-ad rét. 152 lap.

Az olvasó közönség közül sokan kikeltek már némely magyar folyóírásek ellen, a' benne igen gyakran előforduló grammatizálásért, szintűgy mint a' sok verselésért. A' verselésnek, hihető, tsak azon nemére únt rá a' publicum, mellyben rimeket (candentiákat), legfeljebb mértékre hangzást hall, poétai fetést 's közbeszéden felyülemelkedést éppen nem talál; a' grammatizálásnak pedig kétség kívül azon nemére, melly nyelvünknek tsak a' héjján vagyis kérgén rágó-

Toldalék a' M. Kurírhoz.

94 (42)

dik, még pedig úgy, hogy annak is csak a' külső szí-
nét vizsgálván, minőségét, természetének 's tulajdon-
ságainak esmerete nélkül vitatja. A' honnan többször
megesik, hogy ilyen egymás ellen kikelt grammatizá-
ló közül egyiknek sintsz igazsága; — 's ez az, a' mi unal-
mat szerez. — Vannak ismét, kik már beljebb akarnak
a' nyelv természete vizsgálásába ereszkedni, de ennek
tulajdonait nem magából igyekeznek kitanulni, hanem
azokat egyedül más napkeleti nyelvek alkattatása mi-
váltában keresik. De ha valaki, a' mi nyelvünk termé-
zetének 's tulajdonainak vizsgálásába, ereszkedvén al-
kotványának tökéletességeit, szépségeit, mind philo-
logusi, mind philosophusi belátással ki tudja fejtegetni
's előnkbe terjeszteni; meg vagyunk győződve a' felől,
hogy annak munkáját, kivált a' mai időben, minden
magyar sőt külföldi is részvétellel 's gyönyörködve
olvasandja.

A' feljebb említett két munkának Szerzője Méltó-
ságos Udv. Tanácsos P. Úr, illy nemes hazafiúi tzelből
vette a' magyar nyelvet, — más közhaszonra készülő
munkái mellett, — vizsgálódása tárgyául, 's azt több
oldalról szemlélve, alkotványa tökéletességeit terjeszti
azokban a' Németeknek és magoknak a' Magyaroknak
is eleikbe. A' Németekre nézve bővebb az előadás, a'
minek oka nyilvánvaló, a' Magyarokra nézve, kik nyel-
vek eránt viseltető buzgóságból szeretnek 's akarnak is
a' mondottakról gondolkozni, a' Méltós. Szerző nyelv-
vünknek tulajdonait rövidebb előadásokra szorította.

Ezen munkák Szerzőjének tzelja lévén a' magyar
nyelvnek fényre botsátott ágazatit előadni; minekután-
na kilentz résznek 126 §§-ben a' beszéd alkotó részeit
végig ment; a' többi hat részben ezekről értekezik:
X. Rész. A' magyar törzsök szavakról. XI. R. A' ma-
gyar nyelv elágozásáról. XII. R. A' magyar nyelv ágo-

zatira nézve változhatatlan. XIII. R. Van e' a' magyar nyelvnek másokkal valami rokonsága? XIV. R. Mi köze van a' magyar nyelvnek más idegenekkel? XV. R. Hajdan történt dolgoknak a' magyar nyelven tsilámló szinképe. — Toldalék, mellyben tökéletes magyar értelmű szótagok adatnak elé, végezetjöknek ABC-re alkalmaztatott szerében. Ez 747 egytagú törzsök szavakat számlál elő, 's úgy látszik, kevés felejtődött ki közülök, úgy mint, az ő betűn végződők közül ezek; nő, *verb.* er wächst; nő, *subst.* die Gattin, das Weibchen; nyő, er rupft; tö, der Stocf, die Wurzel. Az r-ren végződők közül; ár, a' víz árja; ér, *verb.* er reicht hin, er kommt an; gyér, *adj.* ritka, schütter; selten; mer, er schöpft. A' z végzetükből, iz, Gliedmaß; tsiz, Zeisig; zúz, *subst.* pruina, der Reif auf den Baumen.

Mint hogy pedig valamely nyelvnek szóbeli termékenységese vagyis bőszavúsága attól függ, ha számosak e' benne az eredeti törzsök szók és gyökérszók, a' mint ez a' tudós Szerzőnek szavaiból (§. 131) kitetszik, e' szerént: „Vegyük mindenenek előtt szemre az toldalékban foglalt egy szótagú magyar gyökerek nagy számát! — A' híres philologus (Adelung) ítélete szerint; „semminémji nyelvben egynehány száz illyetén gyöker szónál több nints. — A' Görögben, úgy mond, három száznál többet nem ismér *Fourmont*. A' Németben három vagy négyszázat talált *Fulda*; a' Frantziában pedig mintegy négy százat *Court de Gebelin*. Sőt „a' chinai nyelvben is tsak háromszáz harmintzra, vagy „leg főbb háromszáz ötvenre lehet fel venni az egy „szótagu gyökerek számát.“

„Lám pedig! az én toldalékom 747 egy szótagu „magyar gyökeret számlál elő; ezek pedig jobbadán „mind ollyatén szert jelentenek, melly az emberi értelem zsengei közé tartozandó.“

„Az is szembe tűnő ugyan azon nyelvünk első rú-
 „góinak nagy száma mellett, hogy minekelőtte nap-
 „nyugoti Népekkel meg ismerkednének a' Magyarok,
 „már sokkal több saját eredetü szóval bővelkedtek,
 „hogy sem más akármelly ismértes nyelv;“ — nem
 titkolhatjuk el, a' mit ezen betses munkában óhaj-
 tottunk volna feltalálni, úgymint, a' belőle kihagya-
 tott *igaz értelemben vett gyökérszókat*; mellyeknek
 felszámolás, rendkívülvaló termékenységek tekinte-
 téből ismét nem kevés fényt vethetne a' magyar nyelv
 tökéletes alkotmánya kivilágosítására. — Ez úgy es-
 heték vala meg, ha az *eredeti törzsszók* (mert van-
 nak származtatott törzssók szók is), és a' gyökér szók
 egészen külön választattak volna. Igy e' kettőnek szá-
 ma szinte 200-zal többre szaporodnék. Most tehát,
 mivel itt csak egy szótagú törzssók szók vétettek fel,
 mellyek itt gyökér szóknak is mondatnak; látni való,
 hogy igen sok tiszta gyökér szónak ki kellett maradni,
 mivel azoknak értelmek nints ugyan, de két, három,
 négy származtatott törzssók szót adnak, p. o. retts,
 tsatt, patt, for, gör, tsor, buz, 's a' t. 's a' t. (mel-
 lyekből lesz: rettsen, retseg; tsattan, tsattog; pattan,
 pattog; fordul, forog; gördül, görög; tsordul, tsorog;
 buzdul, buzog) de mivel ezektől egy szótagú törzssók
 szó nem jó, mint p. o. tsen-től *tseng*; a' pen-től *peng*,
 a' ren-től *reng* 's a' t. azoknak mind el kellett marad-
 niok; holott úgy látszhatnék, hogy azok, mint ter-
 mészeti hangok követéséből származott szók, még na-
 gyobb jussal tarthatnak számot az igazi magyar erede-
 tőségre: — mert ezek mint két telkű nemes magyar
 szók még világosabban kimutathatják származások
 régiségét, mint némelly egytelkűek. Azomban hőven
 előadja a' Méltós. Szerző okait, mind a' magyar kiadás
 152-dik 's ezt követő §§-ben a' 143-ig; mind a' német

kiadás X-dik részében, miért nem vette fel munkája toldalékjába a' kéttagú eredeti magyar törzsök szókat, mellyeknek előszámlálása által a' törzsök szók száma két ezernél is többre szaporodott volna, a' mi nyilván való dolog.

Az előadásban mindenütt egyaránt erőt lélekző tős gyökeres magyarság méltán tsudálkozásra 's a' Meltos. Szerző eránt tiszteletre gerjeszthet bennünket, meggondolván, hogy annyi idő ólta hazáján kívül élvén, más nemű hivatalos foglalatosságai között, nemzeti nyelvét nem tsak el nem felejtette, sőt inkább magát az idővel előre haladott magyar literatura esmeretében tökéletesítette. Végtére a' munkának szép betűit 's papirosát is méltán ditsérhetnök; de erre tsak akkor szorúlnak a' referensek, midön valamelly munkában egyéb ditsérni valót nem találnak, a' mire itt szükségünk nintsen.

A' Pfennig Magazinok eredete.

Ez előtt egynehány esztendővel bajlódtak a' Ministerek Angliában a' napszamosok sok ezreivel is, kik, mivel a' gőzerőmivek a' fábrikákban elszaporodtak 's ők vagy minden kereset nélkül maradtak, vagy igen tsokély napszámért kéntelenítették dolgozni; végtére fellázadván boszszúságokban gyujtogattak, sok gőzmívet öszvetörtek 's ez által szörnyű károkat tettek. Tanátskozván a' ministerek ezen gonosznak orvoslása felől, a' többek közt előfordult az is, hogy ezek a' napszamosok annál erősebben érzik napi bérek megtsökkenéséből származott szerentsétlen sorsok sulyát, minthogy nekik nemtsak élelmekre 's ruházatokra kell kereseteket fordítani, hanem külömbféle politikai Újságlevelek olvasására is, mellyek pedig Angliá-

ban méreg drágák, p. o. A' Times esztendőnként 100 conv. forint a' Sun. 87 f. a' Morning Post 100. A' Courier 100 's a' t. Már pedig mind a' ministerialis mind az oppositionális részről kellett minden betsületes napszámosnak legalább kettőt kettőt olvasni minden nap. Honnan vegye pedig arra a' pénzt, ha a' napi bér annyira leszáll. — Itt hát az a' kérdés fordult elő, hogy mit kellene a' köznép kezébe játszani, a' mit az, politikai újságok helyett, örömmel kapva, még pedig mind oltsósága mind mulattató foglalatja tekintetéből. — Egyik a' ministerek közül magára vállalta egy ilyen oltsón adható folyóírás planumának kidolgozását. A' plánum elkészült és Subscriptio szedetett egy oltsó folyóírás megalapítására ezen tzm alatt: „*The Penny Magazine*“ (Filléres Tár), mellyben természethistóriai, utazási, történeti 's a' t. nevezetességek a' köznép felfoghatóságához alkalmaztatva fárametszett számos képekkel felvilágosítva 's kitsinosítva adassanak elő. Alig telt bele egy esztendő, hogy már három *Penny Magazine* jöve ki Londonban, mindenik 300 's több gyönyörű remek fametszésekkel, esztendei ára pedig egynek 3 f, 48 krra ment. Ezen rendkiyülvaló oltsósága mellett mégis megjutalmaztatta a' kiadókat ezen szemlélődés, mert, a' mint olvassuk, már a' 2-dik esztendőben a' 3 féle Penny Magazinoknak öszvesen 350 ezer előfizetője vala, Olvasója pedig milliommál is több.

Ezen folyó esztendőben Május elejétől fdgva már Német országban is jö ki hasonló foglalatú folyó írás Lipsiában ezen tzm alatt: „*Das Pfennig Magazin*“, 300 részszerént fára, részént atzélra metszett képekkel, mivel a' német művészek, az ángoly fametszéseket tsakugyan nem utánnozhatják, 's kéntelenek azokat atzélra metszve himelni, mellyekkel szintúgy számta-

lan nyomásokat lehet tenni, mint a' fametszésekkel, a' rézmetszés pedig, ha mélyen van is metszve 4, 5 ezer tiszta nyomásnál többet nem ad. A' német Pfenning Magazin előfizetőinek száma is, már a' múlt Oct. hónapban negyven ezeren felyül ment. Esztendei ára itt Bétsben is tsak 3 for. conv. pénzben. Ezen tsekély ár mellett, a' mint a' Kiadók megjegyzik, ha tsak 15, 16' ezer előfizetőik volnának, még úgy vesztenének benne, a' szörnyű költségbe kerülő fa és atzél metszések miatt, mellyek nélkül a' munkának betse nagyon leszállana, vagy talám betse alig lenne.

A' Lipsiai Pfennig Magazin szerentsés kelete ösztönül szolgált másoknak is, hogy valami hasouló szemlélődésre egyesüljenek. Erre nézve egy társaság állott öszve, ugyantsak Lipsiában, melly October elejétől fogva ezen tzim alatt, „Das Heller-Magazin“ (*Batka Tár*) még oltsóbb áron ad ki egy folyó írást atzélra és fára metszett számos (esztendönként 300) képekkel. Ebből hetenként egy árkus jő ki. Esztendei ára itt Bétsben is tsak 2 forint pengőben. Motója ez: *Allgemeine Verständlichkeit, Unterhaltung, Belehrung*. Tzélja tehát, hogy *közönségesen érthető, mulattató és oktató* legyen. Eléri e' a' *Pfennig-Magazin* szerentséjét, az idő mutatja meg. Annyi bizonyos, hogy az eddig kijött ivekben mind a' képek, mind a' leírások érdekesek (interessánsok). Noha ezeknek egy részéről tsakugyan azt lehetne mondani, a' mit egy *Recensens* a' *Pfennig Magazin* foglalatjáról itél, hogy t. i. „elbeszéléseinek, leírásainak nagy részét, ha a' jeles képrajzolatok nem emelnék, alig érdemlenék meg az olvasást. — De: „*mundus volt decipi — — ergo*. Gyakran a' tündér világba vezetí által egyűgyű olvasóit, (t. i. a' feljebb említett *Pfennig Magazin*) a' mi tsiklandoz ugyan, de

nem épít, hanem-ámit. — Az lenne pedig legszem-
betűnőbb haszna ezen úgy nevezett *oktató* folyó-
írásoknak, ha a' *románok olvasását* kiküszöbölhet-
nék az olvasó *nem tudós* publikum közül, mellyekből
az tsak, tsupa gyémántokkal kirakott aranyvárokat
tanúl építeni a' levegőben, a' szerelem jövődő lak-
helyéül.“ 's a' t.

Mi azonban feltettük magunkban, hogy eleitől
fogva mind a' Pfennig- mind pedig a' Heller-Magazin-
ból közölni fogjuk a' Sokfélében azokat, a' mellyeket
hennek, képek nélkül kitsinosítva, T. T. Olvasóinkra
nézve interessánsoknak, olvasásra méltóknak, 's mú-
lattatóknak találunk.

A' Chinaí Mandarinok.

Hiung Lung, híres böltselkedő Mandarin, előta-
lálván Peking útszáján egy atyafi társát 's jó barátját,
így szólítja meg. „Ugyan hol jársz, kedves barátom,
ilyen korán, még pedig innepi köntösben?“ — „*Loang
Hung* új rangot nyert tisztviseőnél tevéim örvendő ud-
varlásomat. Kétség kívül fogod őt esmerni, kedves
barátom, mint híres udvari szónokot.“ — „*Loang
Hung*? igenis esmerek egy ilyen nevű nagykereske-
dőt.“ — „Nagykereskedőt? mivel kereskedik? mit
árúl?“ — „A' hazáját, hivatalokért,“ vala a' felelet.
— „„Oh hiszen az nem újság; úgy van az ma nálunk
országszerte.““

(Engl. Magazin der Geogr.)
(The English Geographical Magazine.)
